

Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg
Ymchwiliad i Addysg Heblaw yn yr Ysgol
EOTAS 05
Ymateb gan: Samariaid Cymru

National Assembly for Wales
Children, Young People and Education Committee
Inquiry into Education Otherwise than at School
EOTAS 05
Response from: Samaritans Cymru

Mae Samariaid Cymru'n croesawu'r ymchwiliad hwn i Addysg Heblaw yn yr Ysgol. Diben y Samariaid yw lleihau nifer y bobl sy'n marw trwy hunanladdiad. Er bod achosion hunanladdiad yn gymhleth, mae llawer o ffactorau risg sy'n cynyddu risg syniadaeth hunanladdol a hunanladdiad a gwblhawyd, a grwpiau risg uchel y mae'r ffactorau risg hyn yn fwy tebygol o effeithio arnynt. Rydyn ni yn Samariaid Cymru'n credu bod yn rhaid i waith effeithiol i atal hunanladdiad gael ei seilio ar atal ac ymyrraeth gynnar er mwyn inni leihau nifer y bobl sy'n cyrraedd pwynt argyfwng ar ben arall y raddfa. Rhaid inni wreiddio ymagwedd iechyd cyhoeddus at hunanladdiad, trwy ganolbwytio'n bennaf ar atal yn hytrach na gwella yn unig. Gall buddsoddi mewn atal ac ymyrraeth gynnar leihau costau dynol, cymdeithasol ac economaidd. Yng Nghymru, mae hunanladdiad yn fater o bwys ym maes iechyd y cyhoedd ond, yn arwyddocaol, mae hefyd yn fater o bwys ym maes anghydraddoldeb.

Rydyn ni yn Samariaid Cymru'n canolbwytio ar nifer o feisydd polisi â blaenoriaeth uchel, gan gynnwys plant a phobl ifanc. Hunanladdiad yw achos mwyaf marwolaeth ymysg pobl ifanc (15-24 oed) yn y Deyrnas Unedig. Yn y Deyrnas Unedig, cododd cyfraddau hunanladdiad ymysg pob grŵp o bobl ifanc yn 2018. (15-19 / 20-24 / 25-29) - roedd cyfraddau hunanladdiad ymysg dynion 20-24 oed wedi bod yn gostwng, ond eleni gwelwyd cynydd arwyddocaol, sef 30%.

Yng Nghymru, ar sail ffigurau'r Swyddfa Ystadegau Gwladol (ONS) ar gyfer Cymru, ar hyn o bryd mae cyfraddau hunanladdiad ar gyfer pobl ifanc 10-24 oed (ar sail cyfanredau tair blynedd) ar eu mwyaf ers 2003-2005. (Gweler Atodiad 1 - *Cyfraddau hunanladdiad wedi'u safoni yn ôl oedran ar gyfer grwpiau oedran bras (gyda chyfyngau hyder 95%): personau, cofrestriadau Cymru 1981 - 2017*)

Ochr yn ochr â'n gwaith ar anfantais economaidd gymdeithasol ac ymddygiad hunanladdol, ym mis Awst 2019 lansiasom adroddiad polisi newydd ar wahardd unigolion o addysg (*Gwahardd unigolion o ysgolion yng Nghymru: y gost gudd*). Yn dilyn seminar yn 2019, y daeth cynrychiolwyr o ysgolion, Ilywodraeth leol, y gwasanaeth iechyd, sefydliadau yn y trydydd sector, prifysgolion a Chomisiynwyr Cymru iddo, lansiasom yr adroddiad hwn er mwyn mynd i'r afael â risg hunanladdiad ymysg pobl ifanc sydd wedi cael eu gwahardd o ysgolion yng Nghymru.

O gofio'r cysylltiad cryf rhwng Addysg Heblaw yn yr Ysgol a gwahardd unigolion o ysgolion a symudiadau wedi'u rheoli, hoffem dynnu sylw at *Cwahardd unigolion o ysgolion yng Nghymru: y gost gudd ac argymhell bod y pwylgor yn edrych ar yr adroddiad (PDF 1.1 MB)*.

Yn aml cydnabyddir mai pobl ifanc sydd mewn Addysg Heblaw yn yr Ysgol, yn arbennig Unedau Cyfeirio Disgyblion, yw'r dysgwyr mwyaf agored i niwed. Mae darpariaeth Addysg Heblaw yn yr Ysgol yn aml yn ganlyniad i wahardd unigolion o addysg a chanfu ein hadroddiad bod y plant a'r bobl ifanc oedd wedi cael eu gwahardd eisoes yn wynebu nifer o anghydraddoldebau.

Mae gwahardd unigolion o ysgolion yn llawer mwy na gweithred tynnu plentyn o'r ysgol. Mae gwahardd unigolion o ysgolion yn gysylltiedig â set lawer ehangach o anghydraddoldebau, amgylchiadau a chanlyniadau sy'n codi dro ar ôl tro, gan gynnwys anfantais economaidd gymdeithasol, unigedd ac arwahaniad cymdeithasol, iechyd meddwl gwael, cysylltiad â'r system cyfiawnder troseddol ac Anghenion Dysgu Ychwanegol (ADY).

- Gall gwahardd unigolion o ysgolion arwain at unigedd ac arwahaniad cymdeithasol. Gwyddom fod hyn yn gysylltiedig â diffyg ymdeimlad o berthyn i blant a phobl ifanc. Hwn yw'r angen emosiynol dynol i gael ein derbyn fel aelod o grŵp neu gymuned.¹ Gall unigedd ac arwahaniad gael effaith ddifrifol ar iechyd corfforol ac iechyd meddwl ac maent yn ffactor risg ar gyfer ymddygiad hunanladdol a hunanladdiad²; unigedd ac arwahaniad yw'r pryder mwyaf cyffredin ond un a fynegir mewn cysylltiadau oddi wrth wrywod, a'r mwyaf cyffredin ond tri oddi wrth fenywod, ar ein llinell gymorth ar draws y Deyrnas Unedig a Gweriniaeth Iwerddon.
- Mae ymchwil yn dangos bod gwahardd unigolion o ysgolion yn fwy cyffredin ymysg bechgyn, disgyblion ysgolion uwchradd a'r rheiny sy'n byw mewn amddfadedd economaidd gymdeithasol. Roedd iechyd cyffredinol gwael ac anabledd dysgu ymysg plant ac iechyd meddwl gwael rhieni hefyd yn gysylltiedig â gwahardd unigolion o ysgolion. oedd lefelau uchel cyson o drallod seicolegol ymysg y rheiny oedd wedi cael eu gwahardd ar y llinell sylfaen ac yn y gwaith dilynol.³

¹ (2017) *Marw o Anghydraddoldeb: Adroddiad Cryno*, Samariaid

² Stravynski A, Boyer R. Loneliness in relation to suicide ideation and parasuicide: a population-wide study. *Suicide Life Threat Behav.* 2001;31(1):32-40.

³ Ford, TJ; Parker, C; Salim, J; et al, *The Relationship between Exclusion from School and Mental Health: A Secondary Analysis of The British Child and Adolescent Mental Health Surveys 2004 & 2007*, Prifysgol Caerwysg, 2017

- Ar sail arolygon yn ystod chwe arolygiad gan y Prif Arolygydd Carchardai ar gyfer Cymru a Lloegr yn 2017/18, roedd 89% o'r plant yn dweud iddynt gael eu gwahardd o'r ysgol cyn dod i'r ddalfa, soniodd 74% am driwantiaeth flaenorol a dywedodd 41% mai 14 oed neu iau oeddent pan aethant i'r ysgol ddiwethaf.⁴
- Canfu astudiaeth fawr yn y Deyrnas Unedig ar wahardd unigolion o ysgolion fod gwahardd yn fwy cyffredin ymysg plant o statws economaidd gymdeithasol is, bechgyn a'r rheiny ag anawsterau iaith, cyrhaeddiad addysgol is neu anghenion addysgol arbennig. Roedd nodweddion y teulu, fel iechyd meddwl gwael ac ymgysylltiad gwael ag addysg ymysg y rhieni, hefyd yn rhagfynegi gwahardd unigolion o ysgolion. Canfu hefyd fod plant a gafodd eu gwahardd wedi hynny'n fwy tebyg o fod â chyflwr iechyd meddwl sy'n amharu'n glinigol neu broblem cyfathrebu cymdeithasol, yn ogystal ag ymwneud â bwlio fel cyflawnnydd neu ddioddefwr, a pherthynas wael rhwng athrawon a disgyblion.⁵
- Yn yr Adolygiad thematig o farwolaethau plant a phobl ifanc drwy hunanladdiad tebygol ar gyfer Cymru yn 2014, canfu'r adolygiad naratif nad oedd llawer ohonynt mewn addysg, cyflogaeth na hyfforddiant (NEET) pan fuont farw ac o'r herwydd ychydig o gymorth oddi wrth wasanaethau, neu ddim o gwbl, yr oeddent wedi'i gael. Nododd hefyd fod gan lawer ohonynt anghenion addysgol penodol neu gyflawniad addysgol cyfyngedig.⁶

Nododd ein trafodaeth ford gron a ddarparodd wybodaeth ar gyfer *Gwahardd unigolion o ysgolion yng Nghymru: y gost gudd*, fod disgyblion ag Anghenion Dysgu Ychwanegol (ADY) yn profi cyfraddau gwahardd uchel o gymharu â'u cyfoedion ac wedi'u gorgynrychioli'n sylweddol yn y cyfraddau yng Nghymru. Mae ADY gan oddeutu un o bob pum dysgwyr mewn ysgolion a gynhelir yng Nghymru.⁷

Nododd y bobl oedd yn cymryd rhan y gall fod diffyg sylweddol dealltwriaeth ac ymwybyddiaeth o ddisgyblion ag ADY mewn ysgolion ac unedau cyfeirio disgyblion, a all arwain at ganlyniadau gan gynnwys gwaharddiadau oherwydd na

⁴ (2018) *HM Chief Inspector of Prisons annual report: 2017-18*, Y Weinyddiaeth Cyflawnder ac Arolygiaeth Carchardai Ei Mawrhydi,

⁵ (2017) Ford, TJ; Paget, A; Parker, C; et al, Which children and young people are excluded from school? Findings from a large British birth cohort study, the Avon Longitudinal Study of Parents and Children (ALSPAC), Prifysgol Caerwysg

⁶ John, A; Heatman, B; Humphreys, C; Price, L *Adolygiad thematig o farwolaethau plant a phobl ifanc drwy hunanladdiad tebygol 2006-2012*, Ymddyriedolaeth GIG lechyd Cyhoeddus Cymru, 2014

⁷ (2016) Dauncey, M *Anghenion Dysgu Ychwanegol (ADY) yng Nghymru: Briff ymchwil*, Gwasanaeth Ymchwil Cynulliad Cenedlaethol Cymru

all staff ddelio mewn modd digonol â disgyblion sy'n arddangos ymddygiad heriol neu anodd. Trafododd y bobl oedd yn cymryd rhan sut y dylid bob amser ystyried ymddygiad disgyblion ag ADY yn ganlyniad i'r cymorth maent yn ei gael - neu, yn hollbwysig, nad ydynt yn ei gael. Yn y drafodaeth hon codwyd pryder sylweddol hefyd yngylch plant a phobl ifanc sydd 'ar y ffin' - mae rhai nad ydynt wedi cael diagnosis neu ddynodiad o ADY eto ac felly mae eu dyfodol yn aneglur gyda set o ganlyniadau a all gynnwys cael eu gwahardd.

Dywedodd y bobl oedd yn cymryd rhan sy'n gweithio yn y sector ADY mai anhwylder diffyg canolbwytio ac anhwylder diffyg canolbwytio a gorfywiogrwydd sy'n fwyaf cyffredin ymysg y rheiny â phroblemau ymddygiad. Teimlwyd mai'r anhwylderau hyn sydd i gyfrif am y brif garfan o ddisgyblion sy'n tueddu i fod heb ddiagnosis. Fodd bynnag, nodwyd hefyd yn y drafodaeth hon fod cyllid yn tueddu i fynd at asesiadau a diagnosis yn hytrach na chymorth, yn arbennig ar lefel y gymuned. Nododd staff addysgu fod ADY gan 50% o'r dysgwyr mewn rhai ystafelloedd dosbarth ac o ganlyniad nid rhoi blaenoriaeth i ddiagnosis yw'r ymagwedd iawn. Teimlwyd bod diagnosis ar ei ben ei hun, heb arwain at gymorth effeithiol, o werth cyfyngedig i'r plentyn neu berson ifanc.

Un nodwedd amlycach o'r drafodaeth hon oedd diffyg tebygol cyfleoedd i'r rheiny sydd ag ADY. Dywedodd sefydliadau fod angen cymorth cadarnhaol i bolisiau a chamau gweithredu cynhwysol er mwyn lleihau gwaharddiadau.

Rydym yn annog y pwylgor i ystyried yr argymhellion yn *Gwahardd unigolion o ysgolion yng Nghymru: y gost gudd*, yn arbennig y cyntaf sy'n canolbwytio ar brofiadau niweidiol yn ystod plentyndod. Rydym yn credu bod gan yr agenda profiadau niweidiol yn ystod plentyndod yng Nghymru lawer o botensial i gryfhau gwaith atal hunanladdiad yng Nghymru, ond mae angen i ni weithredu ag un llais a sicrhau y caiff gweledigaeth yr agenda ei throi'n gamau gweithredu.

Argymhelliaid 1: Rhaid inni gydnabod a hybu dealltwriaeth o'r cysylltiad uniongyrchol rhwng gwahardd unigolion o ysgolion, anghydraddoldeb a phrofiadau niweidiol yn ystod plentyndod

Mae gwahardd unigolion o ysgolion yn fater o bwys o ran anghydraddoldeb. Fel y dengys yr adroddiad hwn, mae plant a phobl ifanc yn fwy tebygol o gael eu gwahardd o ysgolion os ydynt yn profi anghydraddoldebau cymdeithasol fel tlodi, anabledd a/neu brofiadau niweidiol yn ystod plentyndod. Yn aml, effeithiau niweidiol gwahardd unigolion o ysgolion yw'r un ffactorau sy'n rhagfynegi gwahardd unigolion o ysgolion yn y lle cyntaf, ynghyd ag unigedd ac arwahaniad cymdeithasol, risg digartrefedd a dirywiad mewn iechyd

meddwl. Felly yn aml mae gwahardd unigolion o ysgolion yn rhan o gylch hunanbarhaol lle mae anghydraddoldeb yn ymsefydlu.

Dylai Llywodraeth Cymru, arweinwyr a staff addysg, y sector iechyd a gofal cymdeithasol ac asiantaethau cymorth ehangach gydnabod y cysylltiad hwn rhwng gwahardd unigolion o ysgolion ac anghydraddoldeb. Er mwyn datblygu ffyrdd o fynd i'r afael â gwahardd unigolion o ysgolion a'i leihau, rhaid inni ddeall pa mor gyffredin yw gwahardd unigolion o ysgolion, cymhlethdodau ei achosion, y dulliau a ddefnyddir i wahardd unigolion a'i effaith ar bobl ifanc unigol a'r dyheadau polisi ehangach i Gymru

Mae cysylltiad mawr rhwng gwahardd unigolion o ysgolion ac anfantais. Mae mynd i'r afael â hyn hefyd yn cynnig cyfle i ymyrryd yn y cylch o brofiadau niweidiol yn ystod plentyndod. Dylai osgoi gwahardd unigolion o ysgolion gael ei ystyried yn rhan o uchelgais ehangach i ymyrryd mewn cylchoedd o anfantais ar adeg ffurfiannol ym mywyd person ifanc. Gall ymyrryd i leihau profiadau niweidiol yn ystod plentyndod gael effaith fawr ar iechyd, tlodi ac allgau yng Nghymru a rhaid iddo gael ei ddatblygu a'i hyrwyddo trwy ymwybyddiaeth ymysg y cyhoedd a gweithwyr proffesiynol. Rhaid i ysgolion, gwasanaethau iechyd lleol, awdurdodau lleol, gwasanaethau cyhoeddus a'r sector cyhoeddus ehangach fuddsoddi a gweithio i leihau profiadau niweidiol yn ystod plentyndod a'u heffaith ar unigolion ac, yn fwyaf arwyddocaol, deall buddion ymyrryd yn y cylch o brofiadau niweidiol yn ystod plentyndod.⁸

---

⁸ *Gwahardd unigolion o ysgolion yng Nghymru: y gost gudd / Samariaid Cymru (2019)*

ANNEX 1: Age-specific suicide rates for broad age groups (with 95% confidence intervals): persons, Wales, 1981 to 2017 registrations 1,2,3,4,5,6

[Back to contents page](#)

Period	10-24			25-44			45-64			55-74			75 and over			
	Deaths	Rate	LCL	UCL	Deaths	Rate	LCL	UCL	Deaths	Rate	LCL	UCL	Deaths	Rate	LCL	UCL
1981-1983	90	4.6	3.7	5.6	244	11.4	9.9	12.8	368	19.1	17.2	21.1	152	18.9	15.9	21.9
1982-1984	95	4.8	3.9	5.9	272	12.6	11.1	14.1	366	19.0	17.1	21.0	154	19.4	16.4	22.5
1983-1985	90	4.6	3.7	5.7	253	11.6	10.2	13.1	356	18.6	16.6	20.5	129	16.4	13.5	19.2
1984-1986	85	4.5	3.6	5.5	268	12.2	10.7	13.6	364	19.1	17.1	21.0	122	15.3	12.6	18.1
1985-1987	98	5.2	4.3	6.4	278	12.4	11.0	13.9	350	18.5	16.6	20.4	124	15.3	12.6	18.0
1986-1988	108	5.9	4.8	7.0	320	14.0	12.5	15.6	316	16.7	14.9	18.6	140	17.1	14.2	19.9
1987-1989	108	6.0	4.9	7.2	300	13.0	11.5	14.4	283	14.9	13.2	16.7	137	16.5	13.8	19.3
1988-1990	100	5.7	4.6	6.8	304	13.0	11.5	14.4	263	13.8	12.1	15.5	136	16.3	13.5	19.0
1989-1991	106	6.1	5.0	7.3	295	12.5	11.1	13.9	286	14.9	13.2	16.7	125	14.8	12.2	17.4
1990-1992	117	6.9	5.6	8.1	356	15.1	13.5	16.6	298	15.4	13.7	17.2	119	14.0	11.5	16.5
1991-1993	132	7.8	6.5	9.2	351	14.9	13.3	16.4	300	15.3	13.6	17.0	106	12.4	10.0	14.7
1992-1994	130	7.8	6.5	9.2	368	15.6	14.0	17.2	286	14.4	12.7	16.0	102	11.8	9.5	14.1
1993-1995	130	7.9	6.5	9.3	383	16.3	14.6	17.9	259	12.8	11.3	14.4	96	11.2	9.0	13.6
1994-1996	129	7.9	6.5	9.3	404	17.1	15.5	18.8	234	11.5	10.0	12.9	87	10.2	8.2	12.6
1995-1997	136	8.4	7.0	9.8	407	17.2	15.5	18.9	215	10.4	9.0	11.8	87	10.2	8.2	12.6
1996-1998	144	8.9	7.5	10.4	374	15.8	14.2	17.4	231	11.1	9.7	12.5	68	8.1	6.3	10.3
1997-1999	144	8.9	7.5	10.4	404	17.1	15.4	18.8	241	11.4	10.0	12.9	75	9.2	7.3	11.6
1998-2000	147	9.1	7.6	10.5	411	17.5	15.8	19.1	257	12.1	10.6	13.5	82	10.2	8.1	12.7
1999-2001	135	8.2	6.8	9.6	422	18.0	16.3	19.8	259	12.0	10.6	13.5	79	9.9	7.8	12.4
2000-2002	127	7.6	6.3	9.0	406	17.4	15.7	19.1	268	12.3	10.8	13.8	68	8.6	6.6	10.8
2001-2003	138	8.2	6.8	9.6	410	17.7	16.0	19.4	279	12.7	11.2	14.1	63	7.9	6.1	10.3
2002-2004	135	7.9	6.6	9.2	404	17.5	15.8	19.2	293	13.1	11.6	14.6	69	8.6	6.7	10.9
2003-2005	124	7.2	5.9	8.4	371	16.1	14.4	17.7	306	13.5	12.0	15.1	69	8.5	6.6	10.8
2004-2006	92	5.3	4.3	6.5	345	14.9	13.3	16.5	316	13.8	12.3	15.3	78	9.6	7.6	11.9
2005-2007	79	4.5	3.6	5.6	338	14.6	13.0	16.2	299	12.9	11.4	14.4	74	9.0	7.1	11.3
2006-2008	87	4.9	4.0	6.1	340	14.9	13.3	16.5	284	12.1	10.7	13.5	74	8.9	7.0	11.1
2007-2009	87	4.9	3.9	6.1	334	14.5	12.9	16.0	254	10.7	9.4	12.0	71	8.3	6.5	10.5
2008-2010	89	5.0	4.0	6.2	311	13.5	12.0	15.0	277	11.5	10.2	12.9	63	7.2	5.6	9.2
2009-2011	95	5.4	4.4	6.6	331	14.5	13.0	16.1	319	13.2	11.7	14.6	68	7.6	5.9	9.7
2010-2012	94	5.3	4.3	6.5	358	15.8	14.2	17.5	356	14.6	13.1	16.1	70	7.6	5.9	9.6
2011-2013	107	6.1	5.0	7.3	396	17.7	15.9	19.4	399	16.4	14.8	18.0	86	9.0	7.2	11.2
2012-2014	85	4.9	3.9	6.1	360	16.2	14.5	17.8	360	14.8	13.3	16.3	92	9.3	7.5	11.4
2013-2015	89	5.2	4.2	6.4	360	16.2	14.6	17.9	372	15.2	13.7	16.8	95	9.4	7.6	11.5
2014-2016	98	5.8	4.7	7.0	336	15.2	13.5	16.8	328	13.4	11.9	14.8	92	9.2	7.4	11.2
2015-2017	122	7.3	6.0	8.5	370	16.7	15.0	18.4	379	15.4	13.8	16.9	92	8.7	7.0	10.7

Footnotes¹ The National Statistics definition of suicide is given in the 'Guidance' tab.² Figures are for persons aged 10 years and over.³ Age-specific suicide rate per 100,000 population.⁴ The lower and upper confidence limits have been provided. These form a confidence interval, which is a measure of the statistical precision of an estimate and shows the range of uncertainty around the estimated figure. Calculations based on small numbers of events are often subject to random fluctuations. As a general rule, if the confidence interval around one figure overlaps with the interval around another, we cannot say with certainty that there is more than a chance difference between the two figures.⁵ Deaths of non-residents are excluded.⁶ Figures are for deaths registered, rather than deaths occurring in each calendar year. Due to the length of time it takes to complete a coroner's inquest, it can take months or even years for a suicide to be registered. More details can be found in the 'Suicides in the UK' bulletin:
www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/deathsbirthsandmarriages/deathsbulletins/suicidesintheunitedkingdom/previousReleases

Source: Office for National Statistics